

KARADENİZ

BLACK SEA – ЧЕРНОЕ МОРЕ

Yaz/Leto/Summe 2013 • Yıl/Год/Year 5 • Sayı/Число/Volume 17
ÜÇ AYDA BİR YAYINLANAN ULUSLARARASI HAKEMLİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

ЕЖЕКВАРТАЛЬНЫЙ МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ОБЩЕСТВЕННЫХ НАУК
AN INTERNATIONAL QUARTERLY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE

ISSN: 1308-6200 – <http://www.karadenizdergi.com>

Sahibi/ Учредитель/ Owner

Hayrettin İVGIN

Kültür Ajans Tanıtım ve Organizasyon Ltd. Şti. Konur Sokak 66/7 Bakanlıklar-ANKARA
(+90) 312 4259353 – kulturajans@gmail.com

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Erhan İVGIN

Editör/ Главный редактор/ Editor

Doç. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK

Genel Koordinatör/ Директор/ Director

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Ali ASLAN

Yayın Kurulu/ Редакция/ Editorial Board

Prof. Dr. Ramazan KORKMAZ • Prof. Dr. Orhan SÖYLEMEZ • Prof. Dr. Ahmet BURAN • Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN • Prof. Dr. Bekir DENİZ • Prof. Dr. Caval KAYA • Prof. Dr. Dimitri D. VASILEV, Prof. Dr. Elfina SİBGATULLİNA • Prof. Dr. Yakup ÇELİK • Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN • Prof. Dr. Hüseyin TÜRK • Prof. Dr. İhsan BULUT • Prof. Dr. Mustafa ÜNAL • Prof. Dr. Orhan SÖYLEMEZ • Prof. Dr. Remzi KILIÇ • Prof. Dr. Roin KAVRELİŞVİLİ • Prof. Dr. Kemal ÜÇÜNCÜ • Prof. Dr. Enver TÖRE • Prof. Dr. Şefika Şule ERÇETİN • Prof. Dr. Tina GELAŞVİLİ • Prof. Dr. Elena ARABADCI • Doç. Dr. Ahmet Evren ERGİNAL • Doç. Dr. Nadya TIDIKOVA • Doç. Dr. Ludmila EGOROVA • Doç. Dr. Ranetta Gaffarova

Redaksiyon/ Редакция/ Redaction

Arş. Gör. Fatih EGE – Arş. Gör. Samet AZAP – Arş. Gör. Sedanur DİNÇER ARSLAN – Arş. Gör. Serkan DERİN – Arş. Gör. Cihan TUNCER

Teknik Sorumlu/ Ответственный по технической части / Technical Manager

Öğr. Gör. Arif Cem TOPUZ : arifcemtopuz@hotmail.com

Uluslar Arası İlişkiler / Международные отношения / international relations expert

Öğr. Gör. Vedit AŞKAROĞLU : vediaskaroglu@ardahan.edu.tr

Yabancı Dil Danışmanları/ Советники по иностранным языкам / Foreign Language Consultants

Prof. Dr. Roin KAVRELİŞVİLİ / Öğr. Gör. Vedit AŞKAROĞLU / Öğr. Gör. Kemal Gürcan ERTEKİN

Yazışma Adresi/ Адрес издательства/ Correspondance Address

Doç. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK

Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü-Ardahan/TÜRKİYE Tel.: (+90) 5308852928

e-mail: erdoganaltinkaynak@mynet.com – dergikaradeniz@gmail.com

Baskı/ Типография/ Press

SAGE Yayıncılık Rek.Mat.San.Tic.Ltd.Şti.

Bu dergi Tubitak/ULAKBİM, Index Copernicus (IC), Central and Eastern European Online Library (CEEOL), Ulrich's Web (UPD), Modern Language Association of America (MLA) ve ASOS Index tarafından indekslenmektedir.

This journal is indexed by Tubitak/ULAKBİM, Index Copernicus (IC), Central and Eastern European Online Library (CEEOL), Ulrich's Web (UPD), Modern Language Association of America (MLA) and ASOS Index.

KAYGUSUZ ABDÂL'IN MENÂKIBNÂMESİNE VE ŞİİRLERİNE GÖRE İNSANIN MANEVÎ EĞİTİMİ

SPIRITUAL AND MORAL EDUCATION OF THE HUMAN ACCORDING
TO KAYGUSUZ ABDAL POETRY AND HIS MENAKIBNAME

ДУШЕВНОЕ ВОСПИТАНИЕ ЧЕЛОВЕКА В СТИХОТВОРЕНИЯХ И ЖИТИИ
КАЙГУСУЗ АБДАЛА

Doç. Dr. Mustafa SEVER *

ÖZET

Kaygusuz Abdâl; XIV. yüzyıl sonu ile XV. yüzyılın birinci yarısında yaşamıştır. 1341'den sonra doğduğu tahmin edilmektedir. Alaiye Sancağı beyi Hüsâmeddin Mahmûd'un oğludur. Asıl adı Alaaddin Gaybî olup "Kaygusuz Abdâl" mahlasıyla şöhret bulmuştur.

Yunus Emre'den sonra, Tasavvufî Türk Edebiyatı'nın en önemli temsilcisidir. 15'e yakın eseri vardır. Bektaşî edebiyatının da ilk ve en büyük temsilcisidir. Tahminen 1444 yılında vefat etmiştir.

Bu çalışmada Kaygusuz Abdal'ın hayatı ve eserlerini inceleyerek onun ve dolayısıyla insanın ahlâkî ve manevî eğitimini ele alacağız.

Anahtar kelimeler: Kaygusuz Abdal, Gaybi, menakıpname, manevi, eğitim.

ABSTRACT

Kaygusuz Abdal lived in late XIV. and early XV. century. It is estimated that he was born after 1341. He is son of Hüsameddin Mahmud, the lord of Alaiye Sanjak. His real name is Alaaddin, but he is known as Kaygusuz Abdal. After Yunus Emre, he is the most important representative of Turkish sufi literature. He produced about 15 works. As the first and the most prominent representative of the Bektashi literature, he presumably died in 1444. In this study, we will examine spiritual and moral education of Kaygusuz Abdal and the concept of human by analyzing his life and works.

Abstract: Kaygusuz Abdal, Gaybi, education, menakıpname, human

* . Gazi Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Fotoğraf ve Video Bl. Ankara.

РЕЗЮМЕ

Кайгусуз Абдал жил в конце XIV-го и в первой половине XV-го веков. Пологается, что он родился после 1341 года . Он сын дворянина Алаисейского санджака Хюсамеддин Махмуда. Его настоящее имя Алааддин Гайби, а известен по прозвищу „Кайгусуз Абдал“.

После Юнуса Эмре, самый значительный представитель мистической турецкой литературы. Он автор около 15 произведений. Первый и самый большой представитель дервишской литературы. Скончался примерно 1444 году.

В статье рассматривается жизнь, произведения Кайгусуз Абдала и на основе этого изучается душевное и моральное воспитание человека.

Ключевые слова: Кайгусуз Абдал, Гайби, житие, душевный, воспитание.

İnsanın Manevî Eğitimi (Seyr ü Sülûk)

Tasavvuf yolunda insanın manevî eğitimine seyr ü sülûk denmektedir. Seyr, temaşa etmek, yürürken görmek, ibretle bakmak demektir. Sülûk ise bir yoldan gitmek, bir şeyin içine girmek demektir. Bir tasavvuf ıstılahı olarak sülûk, Allah'a vâsıl olmak için kabiliyeti artırmak, nefisten arınmak, Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanmak şeklinde açıklanabilir. Sülûktan gaye, Muhammedî ahlâk üzere olmaktır. Muhammedî ahlâk ise, güzel ahlâktan ibârettir. Hakk'ı anlamak ve Allah'a vuslat etmek, ancak sülûk ile mümkündür. Sülûk ehline "sâlik," sâlikin takip ettiği yol ve yöneme "meslek," menzile ulaşan sâlike ise, "vâsıl" (kavuşan) ismi verilir.

Sülûk sırasında birtakım makâmлар geçilir, hâller yaşan ır. Bunlar basiretle alakalı olduğu (gönül gözüyle seyredilerek algılandığı) için, sülûk kavramı seyr kavramıyla birlikte kullanılır. Manevî yolculuğa seyr ü sülûk (görmek ve vuslat için bir yoldan gitmek) denmesinin sebebi budur.

Sülûk sırasında yaşanacak olan makâm ve hâller, kul ile Allah arasında manevî birer sırdır. Sülûk seyreden sâlik, sülûku esnasında, nefis merhalelerini sırasıyla yaşar, türlü menziller aşar, Hak ve hakikate ulaşır. Sülûk bir kâmilin murakabesinde gerçekleşir. Malûm olduğu üzere, kılavuzsuz kuş uçmaz, karanlık yollarda ışıksız gidilmez. Sâlik, aşk ve irfân kanatlarını takıp maddeden mânâya, beşerî benliğinden hakikî benliğe, çokluk berrinden teklik bahrine doğru uçan bir göçmen kuşa benzer. Yahut, deryasını arayan bir ırmağa. İnsan, hazret-i insana ulaşmak istiyorsa, sülûk etmeli, "kanatlanıp uçmalı"; bir deryadan (cem'den) geçmeli, bir selâmet sahiline (farka) ulaşmalıdır. Hak sırrı bir şaraptır ve bu şarap, ancak selâmet sahiline çıkanlarca içilecektir

Sülûk, sûfilerin Mi'râcıdır. Her sûfi, bu manevî yolculuğu, kendi enfüsünde yaşar. Hz. Peygamber'in Cebrâil, Hz. Mûsâ'nın Hızır ile yola çıkması gibi, sâlikler de mânâ yoluna hakikî bir kâmilin kılavuzluğunda giderler. Sülûk çıkarmak kolay değildir. Yol uzaktır, korkulu geçitleri vardır. İncedir, derincedir; kılıçtan keskincedir. Bütün bu tuzaklardan, derin ve korkulu geçitlerden kolaylıkla geçmek için nefis terki gerektir, sabır gerektir, zikir, tefekkür gerektir, aç ve susuz çok çok emek çekmek gerektir. Elest şuuruyla şuurlanmak, tevâhid gerçekleştirip yeniden birlik âlemine dönmek için bu mücâhede şarttır. Seyr ü sülûk, "başlangıç ondandır, dönüş onadır" ilâhî hükmünce, mâzi ve istikbali bir noktada birleştiren yolculuktur. Bu yolculuk, burada, dünyada yaşarken tamamlanacaktır. Sülûk, nefsi vücûttan ilâhî vücûda (seyr ilallah); ilâhî isimlerden sıfatlara ve zâta (seyr

KARADENİZ

(Black Sea-Черное Море) Yıl 5 Sayı 17

fillah) bütün zıtlıklardan kurtulup Ka'be Kavseyn'e (aynü'l-cem) ve Allah ile Allah'ta seyre (seyr billah anillah) doğru bir silsile arz eder. Bu son makâm, tam velâyet makâmı olup Hak'tan - Hak ile beraber- tekrar halka dönmeyi ifade eder. Artık vahdette kesret, kesrette vahdet yaşanacaktır. Esasında bu vahdet âleminde tevhîdi yaşayan şuurlular için ne seyr edilecek bir şey, ne sefer edilecek bir yol vardır. Sülûk bu mânâda insanın kendinden kendine seferi; kendini keşfidir. Hem dahi sülûk seyreden âşıkın -her şeyi birlediğinden ötürü- mezhebi de dini de Hak olmuştur (Tatçı 2008: 91-105).

Bu çalışmada Elmalı erenlerinden ve Bektaşî Edebiyatı'nın ilk ve önde gelen isimlerinden olan Kaygusuz Abdal'ın hayatı ve eserlerinden hareketle Kaygusuz Abdal'ın ve dolaylı olarak insanın manevî eğitimi konusunu ele almaya çalışacağız.

Kaygusuz Abdal Kimdir?¹

Kaygusuz Abdâl; XIV. yüzyıl sonu ile XV. yüzyılın birinci yarısında yaşamıştır. Doğum tarihi H. 742/M. 1341'den sonradır. Teke İli Alaiye Sancağı beyi Hüsâmeddin Mahmûd'un oğludur. Asıl adı Alaaddin Gaybî olup "Kaygusuz Abdâl" mahlasiyla şöhret bulmuştur.

Yunus Emre'den sonra, Tasavvufî Türk Edebiyatı'nın en önemli temsilcisi olan Kaygusuz, Türk dili ve Türk Tasavvuf edebiyat ı tarihi için son derece önemli olan 15'e yakın eserin şairi ve müellifidir. Bektaşî erkân ı içinde yetişen şair, aynı zamanda zümre edebiyatı özelliği gösteren Bektaşî edebiyatının da ilk ve en büyük temsilcisidir.

Kaygusuz Abdâl, genç yaşında Elmalı'daki Abdâl Mûsâ'ya intisap etmiş ve uzun müddet onun terbiyesinde ve hizmetinde bulunmuştur. Tasavvuf öğrenimini tamamladıktan sonra, tahminen H. 800/M. 1379-1398 yıllarında Mısır'a gelerek orada kısa bir müddet kaldıktan sonra hacca gitmiş; Hicaz, Suriye ve Irak'ı dolaşarak Anadolu'ya dönmüştür. 1424-1430 tarihleri arasında Rumeli'ye geçen şair, Edirne, Yanbolu, Filibe ve Manastır'da bulunmuştur. Bundan sonra muhtemelen tekrar Anadolu'ya (belki de Mısır'a) dönen Kaygusuz, tahminen 1444 yılında vefat etmiştir.

Kaygusuz Abdâl'ın menkabevî hayatı, yaşadığı dönemden itibaren dilden dile nakledilerek günümüze kadar ulaşmıştır. Yazılı kaynaklara da kaydedilen menâkıbına (Güzel 2009: 90) göre Kaygusuz, Alanya Beyi'nin oğludur. O, bu özelliğinden dolayı, bazı şiirlerinde Alaî (Alayî) veya Sarâyî (= Saraya mensup) mahlâsını, çoğu şiirinde de, "Kaygusuz Abdâl", "Kaygusuz", "Kul Kaygusuz" mahlâslarını kullanmaktadır. Kaygusuz, çocukluk ve gençlik yıllarında iyi bir tahsil görmüş, Arapça ve Farsça öğrenmiştir.

Menâkıbnâme'ye (Güzel 2009:105) göre Kaygusuz, Mısır'a gitmiş, Hicaz'da hac görevini yerine getirdikten sonra Bağdat yoluyla tekrar Abdâl Mûsâ Tekkesi'ne dönmüştür. Kaygusuz'un doğum tarihi gibi, ölüm tarihi de tartışmalıdır. Tarihî belgeler Onun. 1424'ten sonra bir tarihte vefat ettiğini göstermektedir. Kaygusuz Abdâl'ın ölüm

¹ Kaygusuz Abdal'ın gerek menkabevî gerekse tarihî hayatıyla ilgili bilgilerin elde edilmesinde aşağıda künyelerini verdiğimiz kaynaklar kullanılmıştır:

A. Güzel, Kaygusuz Abdal Divânı, MEB Yay. 2010; Kaygusuz Abdal Menâkıbnâmesi, TTK Yay., 1999.

İslâm Ans. c.25 TDV Yay., 2002.

Türk Ans. c. 2, MEB Yay., 1974.

tarihi ve mezarı hakkında iki rivâyet mevcûttur. Bunlardan birinci rivayete göre Kaygusuz Mısır'da ölmüştür ve mezarı buradaki Mukattam dağında bir mağaradadır. Araplar ona "şeyhü'l-Magarevî" demektedirler. İkinci rivâyete göre Kaygusuz Abdâl, Elmalı'ya bağlı Tekke Köyü'nde bulunan Abdâl Mûsâ Türbesi'nde gömülüdür.

Kaygusuz bazı araştırmacı lara göre bâtinî ve kalenderî bir mutasavvıftır. Şairin yaşadığı dönemlerde Kalenderî, Hayderî, Rum Abdâlları gibi adlarla tanınan melâmîler, kendilerini hor, çirkin ve garip gösterecek kıyafetler ile dolaşır, çâr-darb kuralı gereğince, saç, sakal, kaş ve bıyıklarını usturaya vurdururlardı. Bu özellik Kaygusuz tasvirlerinde de görülmektedir. Ancak, Kaygusuz'un melâmî tavırlar sergileyen eserlerinden hareketle sadece "bâtinî" olduğunu söylemek doğru değildir. Zira eserlerinde dört kapı geleneğine mensup olduğuna dair pek çok ifade bulunmaktadır.

Kaygusuz, manzum ve mensur 15 kadar eser kaleme almıştır. Bunların tamamı tasavvufî muhtevaya sahiptir. Bilinen eserleri şunlardır:

Dîvân, Gülistân, Mesnevî-i Baba Kaygusuz (I-II-III), Gevher-nâme, Minbernâme, Budalâ-nâme, Kitâb-ı Miglâte, Vücûd-nâme, Sarây-nâme, Dil-güşâ, Risâle-i Kaygusuz Abdâl.

Kaygusuz Abdala Göre Manevi Eğitim (Seyr ü Sülûk)

Kaygusuz Abdal, Menâkıbnâme'sinde "Alâiye Sancağı Beyi'nin oğlu olup adı da Gaybî idi. Gayet âkil, 'ârif, âmil, 'âlim, kâmil ve tûvâne idi. On sekiz yaşında onunla kimse mukabele durup bahsi edemezlerdi. (Her hâl üzerine cümlesin mülzem kılurdu.) Zirâ, çok kitâblar okumuşdı. (her) 'ulûmı, bi't-tamam bilürdi ve hem ziyâde pehlevâmıdı. Zôr bâzûya mâlik, at üzerinde silâh-şorlukda, ok atmakta ve kılınç çalmada ve gürz salmakta ve sünü oynatmakta hüner-mend idi. Bunun gibi işlerde onun nazîri yogıdı. Ve her dâim, kendü kullarıyla çevre etrâfında olan tagları şikâr iderdi: Beher ve kaplan (ve âhû) eline her ne geçirse ve gözi her ne görse kurtulmazdı." (Güzel 1999: 90) şeklinde tanıtılır.

Bilindiği gibi o, bir av esnasında bir âhû suretine giren Abdâl Musa'yı yaralamış ve onu takip etmek suretiyle dergâha gelmiş bu suretle ona intisap etmiştir. Gaybî, tabiri caizse, ava giderken avlanan olmuş sâliklerdendir. Abdal Mûsâ bunu, gördüğü her canlıya ok atan delişmen Türkmene bir ders vermek, onu ikaz etmek için yapar. Gaybî ise âhûya attığı oku Abdal Mûsâ'nın koltuğunda görünce kendinden geçer. Kendine geldiğinde de Abdal Mûsâ'dan kendisini hizmetine almasını niyaz eyler. Abdal Mûsâ, Gaybî'yi bu yolun zorlukları hususunda uyarır:

"Oğlum! Bu erenler yoluna gitmekliğe mutlak mücerredlik gerekdir. Sonunu düşünmeyüp sonra pişmân olmakdan dek durmak yeğdür. Zirâ kim, bu yol, ince; sarp bir yoldur ve bu yolun derd ü belâsı, mihnet ü cefâsı boldur ve bu tarîka giren kişi kâdir olduğu denli elden gelen işi men' etmeye. Halkdan kendisine her ne cefâ gelirse sabreyleye ve cânib-i Hak'dan ne belâ nâzil olursa kendisine ganîmet bile, feryâd kılmaya, incinip melûl ve mahzûn olmaya. Hak Ta'âlâ Hazretleri'nin, her işde bir hikmeti vardır. Meselâ dünyâ ve âhiret, Cehennem ve Cennet, gıce ve gündüz, kış ve yaz, gam ü şâdî, ağlamak ve gülmek, dağ ve sahra, yokuş ve iniş hep birbirinin mukabilidir. Senin pederin bir sancak beğidir. O sana riyâzâtı çekmeğe rızâ vermez. Var imdi pederinden icâzet al, ondan sonra bizim katımıza gel. Gönlüne de danış ki, sonra pişmân olmayasın." (Güzel 1999: 92).

KARADENİZ

(Black Sea-Черное Море) Yıl 5 Sayı 17

Her ne söylenirse söylensin, Allah'ın takdiri Gaybî'nin Kaygusuz haline gelmesi yönünde olmalı ki Gaybî, tra ş edilir, erkân üzere tekbîrlerle tâc ve hırka giydirilip kemer bağlanır; öğütler verilir. Yer gösterirler; erenlerin huzurunda diz çöküp edebiyle oturur. Menâkıbnâme'de daha sonra Gaybî'nin maiyetindekilerin Abdal Mûsâ dergâhına gelmeleri; bütün çabalarına rağmen onu götürememeleri; Alanya Beyi'nin, oğlunun durumundan haberdâr olup Abdâl Mûsâ'yı, Teke Beyi'ne şikâyet etmesi, Teke Beyi'nin Abdâl Mûsâ'yı cezalandırmak için askerleriyle dergâha gitmesi, Abdâl Musâ'nın gösterdiği kerâmetle ölümü, Teke Beyinin öldüğünü duyan Alanya Beyi'nin oğlunu Abdâl Musâ'ya teslim ederek geri dönmesi anlatılır.

Bundan sonrasında Gaybî; beylîğinden, atından, ihtişamlı giysilerinden vazgeçip Abdal Mûsâ asitânesinin bir kulu olur; ki giydiği bu giysiyle (fakr libasıyla) dünyadan el çeker, kendisini mânâya verip terk yolunu seçerek Hakk'a teslim olur. Onun bu hâlini gören Abdâl Musâ, Gaybî'nin yüzüne bakıp:

“Gaybî, kaygudan rehâ buldun, şimdiden sonra Kaygusuz oldun.” der. Bu andan itibaren Gaybî Beğ'in adı “Kaygusuz” olur.

Bundan sonrasında Kasîde-i Dolâb'tan takip edelim: Kasîdede (Güzel 1999: 124) hikâyesi anlatılan ağaç, yüce bir dağda nice bir zamandır yaşarken Allah'ın takdirince kesilir. Yüzü üzere yıkılır; dalları, budakları kırılır. Boynuna kement takıp sürüklerler; gelip geçenler üzerine basarak geçerler. Bağrını (Hz. Eyyûb'un bağ rını kurtların yediği gibi) kurtlar yer; gözlerinden kanlı yaşlar akar. Hz. Zekeriyâ'yı kestikleri gibi ağacı da biçerler; yüreğine demir mihlar çakarak onu dolap yaparlar. Dolap su üstünde dönmekte, dost diyerek inilemektedir. Dolabın bu sergüzeşti, Kaygusuz'un da sergüzeştidir. Zira, o da yüce bir makamda, bir beyzâde olarak, maiyetindeki adamlarıyla (dalı ve budaklarıyla) yaşarken takdir gereği beyzâdeliğini terk etmiş, Abdal Mûsâ'ya mürid olmuştur.

Sevr ü sülûk insanı halktan Hakk'a, çokluktan birliğe, cehilden ilme ve irfana yükselten bir manâ eğitimidir. Bu eğ itimin sonunda her işin, olu şun failinin Allah olduğu, varlığın Hakk'ın varlığından ibaret olduğu hakikatine ulaşan mürid tevhide erer. Bu yolculukta mürid, kılavuzunun/mürşidinin tavsiye ve telkinlerine göre davranarak nefsi istek ve arzularını, kötülükleri terk eder, arınır. Bunları yaparken şüphesiz kayıtsız, şartsız mürşide bağlılık en önemli husustur. Kaygusuz, bu hususu şöyle dile getirir.

Kend'özünü mürşide ver ta bilesin Hakk
nedir Nice bir susuz gezersin gel beri hayvânı
gör (73/8)²
Üstâd olana şâkirdlik eyle
Üstâd olasın sen dâhi
üstâd (Tercî-i bend-1/4)

Cenab-ı Hak işlerini insanın eliyle işler. Mürşid-i kâmil adeta Hakk'ın gören gözü, konuşan dili, yapan eli mesabesindedir. Allah adına fail olan mürşid-i kâmile bey'at,

² Alıntılar A. Güzel, *Kaygusuz Abdal Divânı*, MEB, Ank., 2010 künyeli eserden alınmış olup “*Şiir numarası/beyit sırası*” şeklinde belirtilmiştir. Ayrıca alıntılar mümkün olduğunca günümüz telaffuzuna göre yazılmıştır.

dolayısıyla Allah'a imân ve bağlılıktır. Âdem'e secde esasen Hakk'a secde demektir. Cenab-ı Hak bir âyetinde “*Allah, imân edenlerin dostudur. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır.*” (Bakara/257) buyurmaktadır. Dolayısıyla mürşid, mürîdi karanlıklardan aydınlığa, nefs-i emmâreden nefs-i safiye mertebesine çıkararak, onu çokluktan çekip birliğine ileten ve kötülüklerden koruyan kişidir. Kaygusuz, pîrin nefesini haklayan, yani emrine râm olan dervişin pîr tarafından korunacağını söyler:

Tâlib oldur pîrin nefesin haklar Pîr
oldur tâlibi hatâdan saklar Çalınır
kudümler altın sancaklar Tuğlar
gelir Sultân Abdâl Mûsâ'ya
(Menakıbnâme, s.130))

Edeb

Manevî terbiyede/eğitimde amaç, mürîdin Allah'ı ve kendini bilmesi, yani “*Men arefe nefsehu fekad arefe rabbehu/Nefsini bilen Rabb'ini bilir.*”i gerçekleştirmektir; ki bu da edeb ile mümkündür. Edeb insanın eline, diline, beline hâkim olmasıdır. Ebcedde göre edeb kelimesinin toplam değeri yedidir ($1+4+2=7$). Bu da edebın yedinci nefis mertebesine, yani nefs-i safiyyeye ulaşıldığında tam olarak ortaya çıkacağını gösterir. İnsan o mertebeye gelinceye kadar yedi mertebeden geçer; ki bu mertebelerin ilki, insanın karanlıklar içinde veya bedeninin emrinde olduğu mertebeye olan nefs-i emmare mertebesidir. Kaygusuz, bu mertebeyi şöyle dile getirir:

Nefs-i zulmet bu vücûd'a
derler Sen zulmet içinde nûr-ı
imân (Tercî-i-bend s.135)

İnsan, nefs-i safiye mertebesine geldiğinde, her şeyin kendisinden farklı olmadığını, kendi nefsinin eşyanın aslıyla aynı olduğunu görüp edebe ulaşır. Kaygusuz Abdal, edebın insân-ı kâmilin işi olduğunu belirtir:

İnsân-ı kâmil işidir ibâdet ü takvâ
Bu zühd ü tâat u savm u bu edeb u
erkân (188/9)

Kaygusuz'a göre imânın, her türlü ibadetin aslı edeptir.

Gaflet içinden uyan
Edebsiz olma ey cân
Ebedir asl-ı imân
Var edeb öğren edeb
(Nutuk-7/4)

Ebedir asl-ı tâ'at
Küllî sıfât cümle zât
Varlığın edebe sat
Var edeb öğren edeb
(Nutuk-7/2)

KARADENİZ

(Black Sea-Черное Море) Yıl 5 Sayı 17

Kibri terk

Manevî eğ itimin bir basamağı da kibrin terkidir. Kaygusuz, pek çok şiirinde kendini beğenmişliğin, kibrin terk edilmesiyle gönlün aşk ile nurlanacağını, aksi takdirde kibirle gönlün taşlaşacağını belirtir.

Gel gel ey gönül neye gerek uc b ü
tekebbür Kibri ko gönül tâ olasin aşk ile
pür-nûr (13/1)

Dirîgâ hayf dirîgâ bilmedin özün
Bu kibr ü acîb tekebbür bağrını eyledi
daş (91/12)

Ucb (kendini beğenme), tekebbürlük ve riyâ, âşıktâ bulunmaması gereken vasıflardır. Zira, Kaygusuz'a göre girilen bu yolda aşk işi mürailiği kaldırmaz.

Sıdkın safa kıl aşk işi riyâyı
götürmez Aşka batır seni gönül ikrâr-
ı bikrin (181/4)

Tasavvufî makamların ilki sayılan tevbe, günahtan rücû edip Hakk'a yönelmektir. Bir başka ifadeyle salikin, İslâm'ın rûhuna aykırı davranışlardan uzaklaşarak içtenlikle güzel huylara yönelmesidir. Kur'ân-ı Kerim'de istiğfar ve tevbe buyrulur: “*Ey müminler tevbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz.*” (Nûr/31); “*Ey imân edenler! Allah'a içtenlikle tevbe edin. Umululur ki Rabb'iniz sizin kötülüklerinizi örter.*” (Tahrîm/8); “*Rabb'inizden bağışlanma dileyin, sonra da tevbe edin ki sizi belirlenmiş bir süreye (ömrünüzün sonuna) kadar güzel bir şekilde yararlandırınsın ve her fazilet sahibine faziletinin karşılığını versin.*” (Hûd/3).

Tövbe

“Tasavvufta tevbe, bir irkilme, teyakkuz, cezbe ve Hakk cânibine yöneliştir” (Yılmaz 2000: 161) Kaygusuz Abdal, Şeyh Abdal Mûsâ'nın huzurunda yaşadıklarından sonra, o güne kadar yaptıklarından, yaşadıklarından derin bir pişmanlık duyarak Abdal Musa'ya kul olur. Ona göre, tevbe pişman olmaktır. Abdal Musa'nın huzuruna gelinceye kadar geçirmiş olduğu ömür, ona göre cahilliğinden dolayı hiç yere harcanmış bir ömürdür:

Ömürün hiç yere harc
etdiğinden Câhil kendi işine
pişmân oldu (296/8)
Tövbe kıl özünü oda yakmagıl
Su gibi her gördüğüne
akmagıl (Menakıbnâme s.135)

Mücahede ve riyazat

Salikin nefesine galip gelmesi, nefsinin arzu ve isteklerini yerine getirmemesi yönündeki çabaları, tasavvufî dilde mücahede olarak adlandırılır. Salikin nefsin mertebelerini geçerek kâmil insan olması, zorlu bir nefis terbiyesiyle mümkündür. Bu da riyâzat ve mücahede ile olur. “Mücahede nefsi iyiliğe zorlamak, riyâzat da nefsi bu işe

alıştırmaya çalış maktır.” (Yılmaz 2000: 191) Kaygusuz, bunun için kanaat sahibi olmanın gerektiğini, kim kanaat sahibi ise, onun amacına ulaşacağını söyler:

Kanâ'at gencini her kim ki buldu
Sa'âdet mülküne sultân olupdur
(46/6)

Kur'ân-ı Kerim'de mücahede, manevi cihad olarak geçer. Sözelimi, Ankebût sûresinin 69. âyetinde “*Bizim uğrumuzda cihad edenler var ya, biz onları mutlaka yollarım ıza ileticeğ iz.*” şeklinde buyurulmaktadır. Kaygusuz Abdal, nefsin terbiyesi için dünyevî lezzetlerin terk edilmesini, Nefs-i safiye mertebesine varmak için evliyânın dâmeninden tutulmasını tavsiye eder. Zira, nefis terbiyesi, mürşidin kılavuzluğunda gerçekleşecektir.

Cehd edip terk eyle nefis-i şehveti
Mihnetine değmez anın lezzeti
(Menakıbnâme s.135)
Cehd eyle hemân aşk eteğine elin ersin
Aşk sâfi kılar seni gönül hiç melâl olma
(235/5)

Sen dahi cehd eyle imdi ey hümâm
Evliyalar eşiğın eyle makâm
(Menakıbnâme s.135)
İmdi (gel) cehd eyle bu yola düriş
Evliyânın dâmenin tut budur iş
(Menakıbnâme s.135)

Mücahede ve riyâzatın uygulama şekli olarak açlık ve az yemek, az uyumak ve az konuşmak şeklinde üç esası vardır. Kur'ân-ı Kerim'de “*Gecenin bir kısmında O'na secde et; geceleyn de O'nu uzun uzadıya tesbih et*” (İnsan/26) buyurulmaktadır. Kaygusuz, geceler uyumaz; gecelerini ibadet ve tesbihle geçirir. Çünkü nefis terbiyesi öyle kolay bir iş değildir; bir filin taşıyamayacağı veya katlanamayacağı bir yükü, gereklilikleri vardır.

Gündüzün bu aşk benim artırdı âh u feryâdım
Geceler gözlerime uykuyu harâm eyledi
(304/9)
Her gece gönül gözlerime uyku harâmdır
Ta subha değin tesbihim âh u figan oldu
(283/2)

Halvet

Nefs terbiyesinde açlığa, az yemeye, az uyumaya ve az konuşmaya halvet veya uzlet³ de dâhil edilir. Mürşidin buyruğu ile salikin, tekkenin çillehânesinde/halvethânesinde inzivaya çekilmesi halvet olarak adlandırılır. Salikin açlık, az yeme, az uyuma, az

³ Halvet, genel olarak süresi belli olan bir yalnızlık, uzlette ise süresi belli olmayan bir yalnızlık ve kişinin keyfiyeti söz konusudur.

KARADENİZ

(Black Sea-Черное Море) Yıl 5 Sayı 17

konuşma, hatta hiç konuşmama esaslarına uyarak murakabe etmesi, gönlünden mâsivâyı temizlemektir. Kaygusuz, halvet mekânının yâr ile buluşulacak, yalnız kalınacak yer olduğunu, her an sadakat ve samimiyetle Allah'ı düşünenler için ise, halvet yerinin aslında kişinin gönlü olduğunu belirtir.

Halvet olucak yâr ile yâr gülşen içinde

Tâvûs gibi yâr cevân edip gezdiği

hoşdur (57/5)

Mürşid, L. Filiz'in (2009: 145) ifadesiyle "Kur'ân'la ikiz kardeş olmuş" ve Hz. Peygamber'in vasıflarını taşımakta olan kişidir. Salık, bu gerçeği idrak ederek mürşidinin işaret ettiği yönde zikir ve ibadette meşguliyeti ölçüsünde birtakım tecellilere mazhar olur; "ben" fikrinden uzaklaşmaya, kendisine ait sandığı bedeninin Allah'a ait olduğunu idrak etmeye başlar. Bu süreçte salık, sağlam inanç, halis niyet ve tevekkül hâli içinde olmalıdır. Kur'ân-ı Kerim'de, "*Mü'minler, yalnız Allah'a tevekkül etsinler*" (Âl-i İmrân/122.); "*Şüphesiz Allah, tevekkül edenleri sever*" (Âl-i İmrân/159.); "*Tevekkül edenler ancak O'na tevekkül ederler.*" (Zümer/38) şeklinde, tevekküle birçok âyette yer verilmiştir. Kaygusuz da

Sabır seccâdesin altına salmış

Tevekkülde kuşanmıştır

kuşağı (Menakıbnâme s.126)

derken sabrı seccade ettiğini, müridlik kuşağını tam bir teslimiyet, tevekkül hâli içinde kuşandığını söyler. Zira tevekkül, Allah'tan gayri fail ve O'ndan gayri güvencik varlığın olmadığı idrak eden salikin hâlidir. Kaygusuz, Abdal Mûsâ'ya intisab ederken tam bir iman ve güvenle, yani Allah'a güvenerek, dayanarak müridlik kuşağını kuşanmıştır.

Zikir

Zikir, Allah'ı anmak, sürekli hatırlamak, "Allah" adını dile dolamak anlamındadır. Kur'ân-ı Kerim'de bir âyette "*Rabb'ini, içinden yalvararak ve korkarak yüksek sesle olmayan bir sesle sabah akşam zikret ve gafillerden olma.*" (A'râf/205.) şeklinde zikrin gerekliliğinden, gafilliği giderici olduğundan söz edilirken diğer bir âyette de "*Onlar, inananlar ve kalpleri anmakla huzura kavuşanlardır. Biliniz ki kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur.*" (Ra'd/28.) şeklinde buyurulmaktadır.

Kaygusuz Abdal, şiirlerinde zikri tesbîh ile birlikte kullanır; ki tesbih etmek de "*Sübhânallah*" sözünü söyleyerek Allah'a ta'zîm etme demektir. Ona göre aşk ile, şevk ile Allah'ı zikir ve tesbîh etmek, Hakk'a vasıl olmaktır:

Tesbîh ü zikrim hemîşe yâ hû direm yâ hû direm

Her lahza her dem her sâ'at lâ bilmez illâ hû

direm (136/1)

Vuslat şarabın aşk elime sunalı günden

Aşkla gönül tesbih ü zikrimiz ene'l-

Hak (96/3)

Kur'ân-ı Kerim'de "*Ey iman edenler! Eğer Allah'a karşı gelmekten sakınırsanız; O, size iyiyi kötüden ayırt edecek bir anlayış verir ve kötülüklerinizi örter, sizi bağışlar.*"

Allah, büyük lütuf sahibidir.”(Enfâl/29) şeklinde buyurulmaktadır. Allah’a karşı gelmekten sakınmak, O’ndan korkmak ve kişinin bu korku ile kalbini kötülüklerden arındırması takvâ olarak adlandırılır. Kaygusuz Abdal’a göre, Allah’ı bilmek ve O’ndan korkmak, yani takvâ işin aslıdır.

Her bir işin aslını bilmek dilersen hoca
Takvâyı sen kabûl et zünnârı tersâyâ
ver (52/2)

Sonuç

Tasavvufî terbiye ve eğitim, kişinin tam bir imân ve halis niyetle bir mürşide müracaatı, mürşidin de bu müracaatı değerlendirerek kişiyi mürîd olarak kabul ettiği takdirde, bu kişiye kılavuzluğu ile gerçekleşen bir süreçtir. Sülûk, kişinin kendinden kendine yolculuğu, İçindeki Allah’ı arama çabasıdır. Kaygusuz, bunun insanın kendini bilmesi, vücûdun teklîğini, birliğini idrak etmesi yolculuğu olduğunu belirtir:

Ey tâlib olan yâr-i mahrem
Hakk seninle biledûr her dem

Mabûd vücudunda bile mevcûd
Zâhir ü bâtınında biledûr hem

Bir anlayı bak ki gayrı yokdur
Oldur vücûdunda nefes ü dem

Ol mûr’sun ki var idin ezelde
Dü heft ü mâh’da olmaya kem
Tercî-i bend s.136)

Her mutasavvıf şair, kendi sergüzeştini şiirleri vasıtasıyla sonra gelenlere aktarır. Yaşadığı hâlleri dile getirme, kişinin söz söyleyebilme kabiliyeti ile orantılıdır. Kaygusuz Abdal, şiirlerinde doğrudan olmasa da kendi sülûkunu dile getirir. Sülûkunu tamamladıktan sonra çıktığı seyahati Menâkıbında anlatılır; ki burada anlatılanlar da çevresindeki mürîdler için eğitim ve terbiye işlevindedir. Kaygusuz’un şiirlerinde kullandığı terbiyevî sözler, ferdî kusur ve eksiklikleri dile getirmekten öte, tasavvufî eğitim ve terbiyenin genel esaslarını işaret eden sözlerdir. Tasavvufî bir gelenek olarak tarikat büyüklerinin tekke muhitlerinde okunması amacıyla manzum veya mensur eserler meydana getirdikleri bilinmektedir. Kaygusuz’un eserleri de bu mantıkla meydana getirilmiş, kendi yaşadığı tecrübelerin söze dökülmüş halleridir.

KAYNAKLAR

- GÜZEL, Abdurrahman; 1999, Kaygusuz Abdal Menâkıbnâme’si,, TTK Yay., Ank. 2010, Kaygusuz Abdal Divânı, MEB Yay. Ank.
FİLİZ, Lütfi; 2009, Noktanın Sonsuzluğu II. Kitap, Pan Yay. (8.b), İst. 2010, Noktanın Sonsuzluğu IV. Kitap, Pan Yay. (7.b), İst.
İSLÂM ANS.; 2002, “Kaygusuz Abdal” mad., c.25, TDV Yay., Ank.

KARADENİZ

(Black Sea-Черное Море) Yıl 5 Sayı 17

KUR'ÂN-I KERİM MEÂLİ; 2007, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.(14.b), Ank. TATCI, Mustafa;

2008, İşitin Ey Yârenler, H Yay., İst.

TÜRK ANS: 1974, "Kaygusuz Abdal" mad., c.21, MEB Yay., Ank.

YILMAZ, H.Kâmil; 2000, Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar, Ensar Neşriyat, İst.